

Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2023

CAN Rapport 226

Martina Zetterqvist

Förord

Monitormätningarna startades i juni år 2000. Sedan CAN övertog mätningarna 2013 har vi årligen publicerat rapporter om anskaffning samt konsumtionsmönster för alkohol respektive tobak. Det övergripande syftet är att ge en bild av den totala alkohol- och tobakskonsumtionen i Sverige. Frågor om konsumtionsvanor har successivt införts i mätningarna, liksom frågor om tobak, medan anskaffning av alkohol har mätts sedan starten.

Denna rapport syftar till att redovisa hur konsumtionen av tobak och nikotin fördelar sig över olika befolkningsgrupper och hur konsumtionen har utvecklats över tid. Nytt i årets rapport är att vi har tittat på hur alkoholkonsumtionen fördelar sig bland användare av olika nikotinprodukter samt att användningen av upphettade tobaksprodukter för första gången redovisas. Rapporten har författats av Martina Zetterqvist. Mats Ramstedt och Ulf Guttormsson har granskat rapporten och bidragit med värdefulla synpunkter på innehållet. Ida Ömalm Ronvall har språkgranskat rapporten. Tobaksdelen i Monitormätningarna, och den här rapporten, har finansierats av Socialdepartementet. Vi vill även passa på att tacka alla som har deltagit i frågeundersökningen, eller på annat sätt bidragit till undersökningens genomförande under åren.

CAN är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från CAN som underlag för beslut och insatser. Vi är en del av civilsamhället och i vår styrelse finns representanter för våra medlemsorganisationer. I styrelsen finns även olika myndigheter representerade.

Stockholm, maj 2024

Charlotta Rehnman

Direktör CAN

Innehåll

Sammanfattning.....	4
English summary.....	6
Inledning.....	8
Resultat.....	9
Rökvanor	9
Snusvanor.....	13
Nya nikotinprodukter	18
Total användning av tobak och nikotin.....	21
Alkoholkonsumtionen bland nikotinanvändare.....	22
Avslutande diskussion	26
Referenser.....	29
Bilaga 1. Metod	32

Separat tabellbilaga i Excel på www.can.se

Citera gärna publikationen som:

Zetterqvist M. Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2023. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2024. CAN-rapport 226.

Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISSN 0283-1198
ISBN 978-91-7278-364-5
urn urn:nbn:se:can-2024-4

Sammanfattning

Rökvanor

Under 2023 hade 12 procent av befolkningen 17–84 år rökt cigaretter vid minst ett tillfälle den senaste månaden. Det var lika vanligt att röka dagligen som sporadiskt (6 procent vardera).

Rökning var ungefär lika vanligt bland män och kvinnor. Det var vanligare i den yngsta åldersgruppen 17–29 år, vilket framför allt gäller den sporadiska rökningen. Störst andel dagligrökare fanns i åldersgruppen 50–64 år.

Dagligrökningen har minskat kraftigt sedan 2003, medan den sporadiska rökningen har legat på en mer oförändrad nivå.

Mängden cigaretter rökarna själva uppger att de röker har minskat de senaste 20 åren. Från en genomsnittlig årskonsumtion på cirka 4 500 cigaretter per dagligrökare år 2003, till 3 500 år 2023.

Snusvanor

Under 2023 hade 21 procent av befolkningen snusat vid minst ett tillfälle den senaste månaden (traditionellt brunt snus eller vitt snus). Omkring 17 procent var dagliga användare och 3 procent sporadiska.

Det var betydligt vanligare att män snusade (29 procent) jämfört med kvinnor (13 procent). Det var vanligare bland yngre personer, för att sedan bli mindre vanligt med stigande ålder.

Sedan 2011 har andelen snusare ökat. Störst har uppgången varit bland kvinnor där det skett en tredubbling – från 4 procent år 2007 till 13 procent år 2023.

Antalet snusdosor som snusarna själva uppger att de snusar har under perioden legat på en relativt stabil nivå omkring 200 dosor per dagligsnusare och år. En ökning skedde dock 2019–2022. År 2023 låg nivån på 236 dosor per år.

Nya nikotinprodukter

Vitt snus

Under 2023 hade 10 procent av befolkningen snusat vitt snus vid minst ett tillfälle den senaste månaden. Omkring 7 procent var dagliga användare och 3 procent sporadiska.

Vitt snus var ungefär lika vanligt bland män och kvinnor. Det var klart vanligast i den yngre delen av befolkningen.

Vejping

Under 2023 hade 5 procent av befolkningen vejpat vid minst ett tillfälle den senaste månaden. Knappt 2 procent var dagliga användare och drygt 3 procent sporadiska.

År 2023 var det något vanligare att kvinnor vejpade (6 procent) jämfört med män (4 procent) och klart vanligast i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (16 procent). Vejping har ökat kraftigt under de senaste två åren, framför allt i den yngsta åldersgruppen.

Upphettade tobaksprodukter

Användning av upphettade tobaksprodukter är fortfarande ovanligt i Sverige. Under 2023 hade 0,3 procent av befolkningen använt upphettad tobak vid minst ett tillfälle den senaste månaden.

Total användning av tobaks- och nikotinprodukter

Under 2023 hade 30 procent av befolkningen rökt, snusat, vejpat och/eller använt upphettad tobak vid minst ett tillfälle den senaste månaden.

Det var vanligare bland män (36 procent) jämfört med kvinnor (24 procent). Det var även vanligast i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (44 procent), för att sedan bli mindre vanligt med stigande ålder.

Andelen tobaks- och nikotinanvändare ökade mellan 2010–2019 men har legat på ungefär samma nivå under de senaste åren.

Alkoholkonsumtionen bland olika typer av tobaks-/nikotinanvändare

Alkoholkonsumenter som använder tobak eller nikotin dricker betydligt större volymer än de som inte använder tobak eller nikotin – 0,71 liter ren alkohol per månad jämfört med 0,4 liter.

Störst volymer dricker de som använder minst två tobaks-/nikotinprodukter (1,02 liter), följt av de som enbart snusar (0,65 liter), de som enbart röker (0,57 liter) och de som enbart vejpar (0,54 liter).

English summary

Smoking habits

In 2023, 12 percent of the population aged 17–84 years had smoked cigarettes on at least one occasion within the preceding month. It was equally common to smoke daily as to do so sporadically (6 percent each).

Smoking was roughly equally common among men and women. It was more common in the youngest age group, 17–29 years, especially as regards sporadic smoking. The largest share of daily smokers is found in the age group 50–64 years. Daily smoking has decreased dramatically since 2003, whereas sporadic smoking has been at a relatively unchanged level.

The number of cigarettes that smokers themselves state that they smoke has decreased in the last 20 years. From an average annual consumption of around 4,500 cigarettes per daily smoker in 2003 to 3,500 in 2023.

Snus use habits

In 2023, 21 percent of the population had used snus on at least one occasion within the preceding month (traditional brown snus or all white snus/nicotine pouches). Around 17 percent were daily users and 3 percent were sporadic users.

It was more common that men used snus (29 percent) than women (13 percent). Use was most common among younger people, becoming less common with increasing age.

The proportion of snus users has increased since 2011. The largest increase has been among women, among whom use has tripled – from 4 percent in 2007 to 13 percent in 2023.

The number of snus tins that snus users themselves state that they have used has been at a relatively stable level throughout the period, around 200 tins per daily snus user and year. However, an increase occurred in 2019–2022. In 2023, the level was at 236 tins per year.

New nicotine products

All white snus/Nicotine pouches

In 2023, 10 percent of the population had used nicotine pouches on at least one occasion within the preceding month. Around 7 percent were daily users and 3

percent were sporadic users. Use of nicotine pouches was roughly equally common among men and women. It was most common in the younger part of the population.

Vaping

In 2023, 5 percent of the population had vaped on at least one occasion within the preceding month. Less than 2 percent were daily users and a bit more than 3 percent were sporadic users. In 2023, it was somewhat more common that women vaped (6 percent) than that men did so (4 percent) and vaping was most common in the youngest age group, 17–29 years (16 percent). Vaping has increased dramatically in the last two years, primarily in the youngest age group.

Heated tobacco products

Use of heated tobacco products is still rare in Sweden. In 2023, 0.3 percent of the population had used heated tobacco on at least one occasion within the preceding month.

Total use of tobacco and nicotine products

In 2023, 30 percent of the population had smoked, used snus, vaped and/or used heated tobacco on at least one occasion within the preceding month.

Use was more common among men (36 percent) than among women (24 percent). Further, it was most common in the youngest age group, 17–29 years (44 percent), becoming less common with increasing age.

The share of tobacco and nicotine users increased between 2010 and 2019 but has been at about the same level in the last few years.

Alcohol consumption among different kinds of tobacco/nicotine users

Alcohol consumers who use tobacco or nicotine drink significantly larger volumes than those who do not use tobacco or nicotine – 0.71 litres of pure alcohol per month, as compared with 0.4 litres.

The largest volumes are consumed by those who use at least two tobacco/nicotine products (1.02 litres), followed by those who use only snus (0.65 litres), those who only smoke (0.57 litres) and those who only vape (0.54 litres).

Inledning

Tobaksrökning är en betydande riskfaktor för ett flertal sjukdomar, så som olika former av cancer och hjärt- och kärlsjukdomar. Det är en av de främsta påverkbara hälsoriskerna i Europa (WHO, 2012; Europeiska kommissionen, 2024). Att snusa utgör inte samma hälsorisk, men snus innehåller nikotin som bland annat kan höja blodtrycket och på kort sikt minska kärlens förmåga att vidgas (Folkhälsomyndigheten, 2023). Detsamma gäller e-cigarett, eller så kallade vejps, som ofta innehåller nikotin. Gemensamt för alla dessa nikotinprodukter är att de är mycket beroendeframkallande. Att leva med ett beroende innebär ofta en nedsatt livskvalitet. Mot bakgrund av detta är en minskad tobakskonsumtion ett av målen i den svenska folkhälsopolitiken (Skr. 2021/22:213).

I Sverige har både andelen dagligrökare och mängden cigaretter som rökarna uppger att de röker minskat under en lång tid (Zetterqvist, 2023; Ramstedt, 2023). Sedan 2003 har andelen dagligrökare halverats och är numera den lägsta inom EU (Europeiska kommissionen, 2021). Till skillnad från andra EU-länder finns dock snus i Sverige vilket har blivit allt populärare under senare år, inte minst bland kvinnor. Uppgången i snusandet drivs inte minst av det vita snuset som lanserades i Sverige 2016. År 2022 syntes även kraftiga uppgångar i användningen av e-cigarett, bland såväl ungdomar som vuxna (Thor, 2023; Zetterqvist, 2023; Ramstedt, 2023). Det är alltså framför allt de nya nikotinprodukterna som har ökat i popularitet under de senaste åren. Totalt sett har tobaks- och nikotinanvändningen ökat under de senaste 10–15 åren.

En annan ny produktkategori är så kallade upphettade tobaksprodukter/heat-not-burn. Produkten består av en elektronisk apparat som laddas med tobak som sedan hettas upp, men utan att det sker någon förbränning. Försäljningen av denna produkt har ökat kraftigt runt om i Europa (Europeiska kommissionen, 2022), men det har saknats uppgifter om hur vanligt användandet är i Sverige. Därför har frågor om detta inkluderats i 2023 års Monitormätningar.

I denna rapport redovisas användningen av cigaretter, snus, vejps och upphettade tobaksprodukter. Nytt i denna rapport är att alkoholkonsumtionen bland användare av olika typer av nikotinprodukter har studerats. Underlaget kommer från Monitormätningarna som är en befolkningsundersökning där 18 000 personer i åldrarna 17–84 år varje år svarar på frågor om sin alkohol- och tobakskonsumtion. I bilaga 1 redovisas en fördjupad beskrivning av datamaterialet och den metodik som används i Monitormätningarna. I texten finns tabellhänvisningar till en separat tabellbilaga som finns tillgänglig på CAN:s hemsida www.can.se.

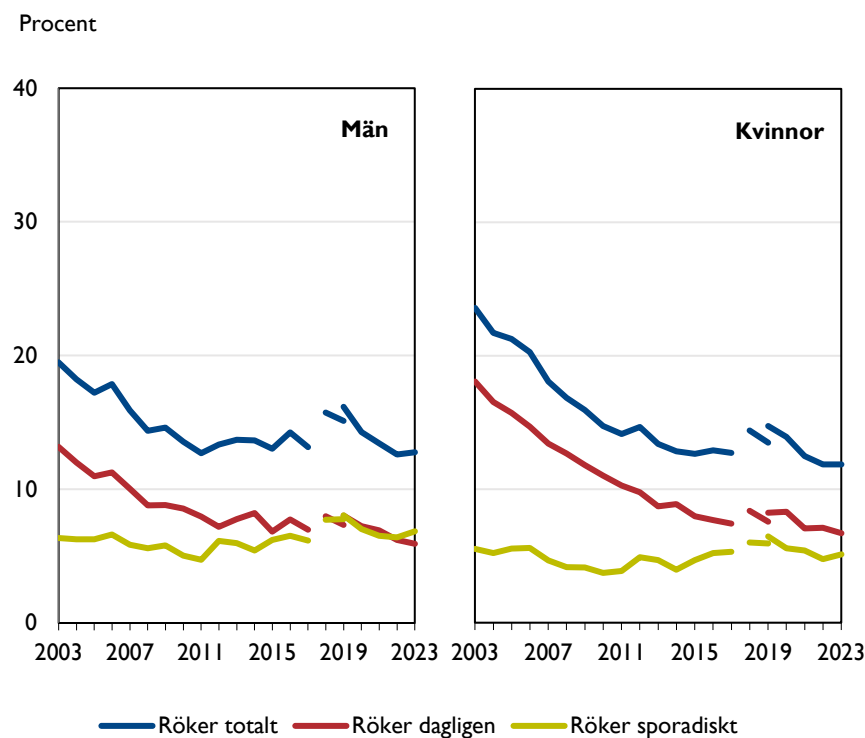

Resultat

I detta avsnitt redovisas hur stor andel av befolkningen 17–84 år som röker cigaretter, snusar, vejpar eller använder upphettade tobaksprodukter. Resultaten redovisas uppdelade på åldersgrupper och kön. Därefter redovisas hur stor andel som använder tobak eller nikotin totalt. Avslutningsvis redovisas hur alkoholvanorna ser ut bland användare av olika typer av tobaks- eller nikotinprodukter.

Rökvanor

År 2023 uppgav 12 procent av Sveriges befolkning 17–84 år att de rökt cigaretter någon gång under de senaste 30 dagarna (tabell 2). Det var lika vanligt att röka dagligen som att göra det sporadiskt (6 procent). Under de senaste 20 åren har rökningen minskat markant, från 22 procent år 2003 till 12 procent år 2023. Det är dock endast dagligrökningen som har minskat. Den sporadiska rökningen har varit mer eller mindre oförändrad under hela tidsperioden (tabellerna 3–4).

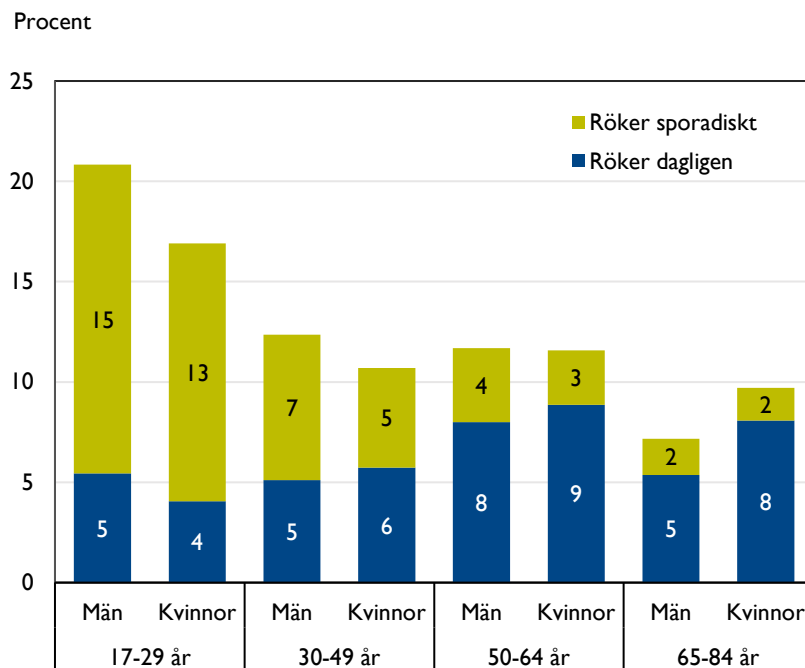

Figur 1. Andelen som rökt dagligen, sporadiskt och totalt, under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön. 2003–2023.

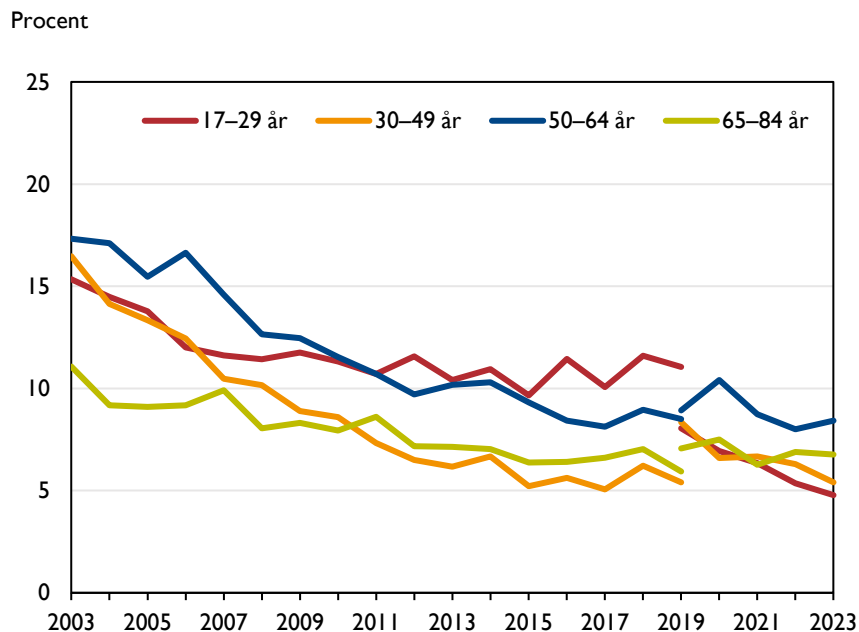

I figur 1 redovisas hur utvecklingen har sett ut bland män och kvinnor under perioden 2003–2023. I början av tidsperioden rökte kvinnor i större utsträckning än män, men nedgången har varit kraftigare bland kvinnor under de senaste 20 åren. Det gör att könsskillnaderna nu i princip är borta. År 2023 rökte 13 procent av männen och 12 procent av kvinnorna.

Hur rökningen fördelar sig mellan män och kvinnor i olika åldersgrupper år 2023 framgår i figur 2. Rökning är vanligast bland män i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (21 procent), följt av kvinnor i samma åldersgrupp (17 procent). I den yngsta åldersgruppen är det framför allt den sporadiska rökningen som är utbredd och betydligt vanligare än i övriga åldersgrupper. Störst andel dagligrökare återfinns i stället bland män och kvinnor i åldersgruppen 50–64 år, samt bland kvinnor i åldersgruppen 65–84 år (omkring 8 procent). Sporadisk rökning är förhållandevis ovanlig i dessa åldersgrupper.

Figur 2. Andelen som rökte dagligen eller sporadiskt under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön och olika åldersgrupper. 2023.

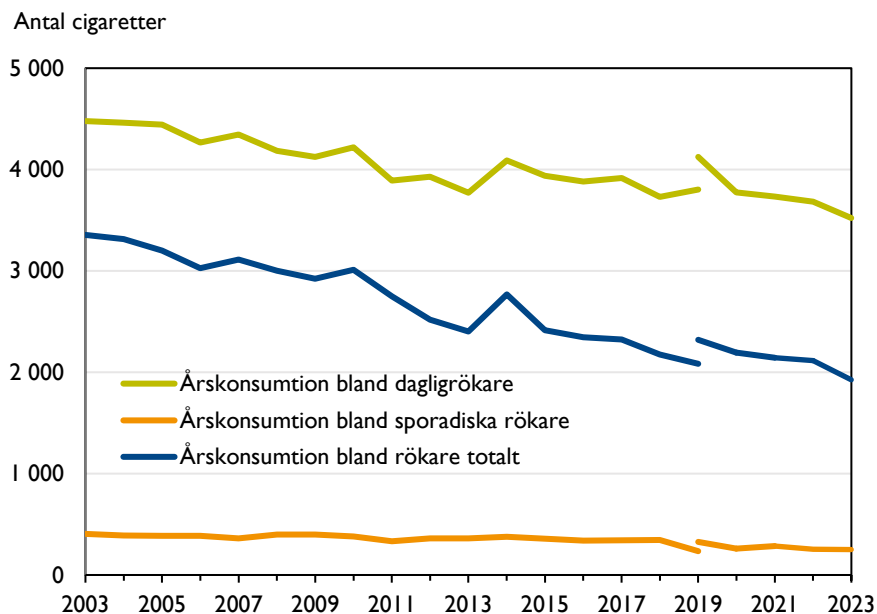
Figur 3. Andelen som rökt dagligen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter olika åldersgrupper. 2003–2023.

I figur 3 redovisas hur dagligrökandet har utvecklats i olika åldersgrupper under perioden 2003–2023. I figuren framgår det att dagligrökandet har minskat i samtliga åldersgrupper. Nedgången har varit något mer markant i de två yngsta åldersgrupperna 17–29 och 30–49 år, och minst tydlig i den äldsta åldersgruppen 65–84 år. Under stora delar av tidsperioden har den största andelen dagligrökare funnits i åldersgruppen 50–64 år, men även i denna grupp har rökandet minskat markant.

Rökares självrapporterade cigarettkonsumtion

Utöver hur stor andel som röker i befolkningen, är mängden cigaretter de röker också av betydelse för folkhälsan. Fördelat mellan samtliga rökare uppmättes år 2023 en genomsnittlig veckokonsumtion på 37 cigaretter. Dagligrökarnas veckokonsumtion uppmättes till i genomsnitt 68 cigaretter och de sporadiska rökarnas till cirka 5 cigaretter. Konsumtionen är ungefär lika stor bland rökande män (36 cigaretter) som rökande kvinnor (38 cigaretter) (tabell 5).

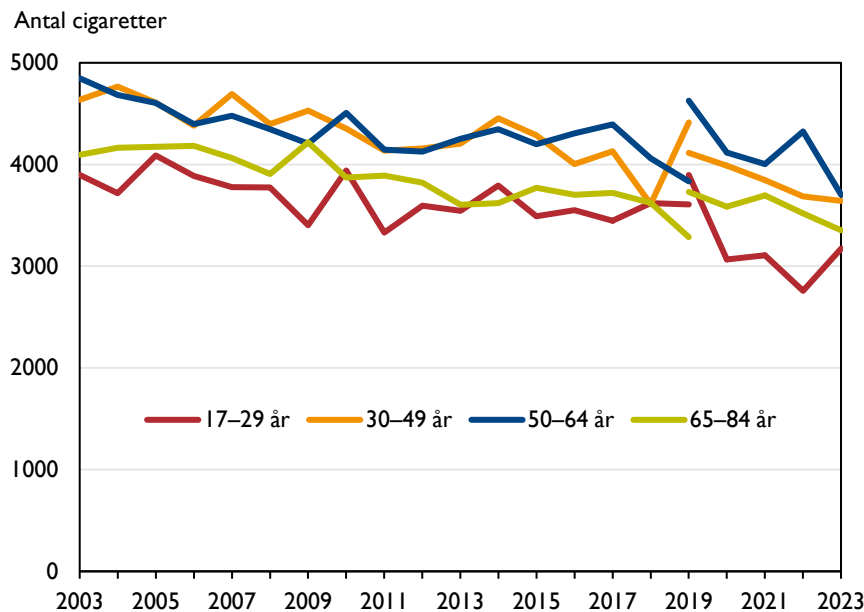
Som beskrivet tidigare, har andelen som röker minskat kraftigt under 2000-talet. Därmed har också den totala mängden cigaretter som konsumeras minskat (Ramstedt, 2023). Nedgången förklaras dock inte enbart av att färre röker idag, utan även av att förbrukningen bland rökarna har minskat. Under perioden 2003–2023 har det genomsnittliga antalet cigaretter som dagligrökarna förbrukar i veckan minskat från omkring 86 till 68 cigaretter. Bland de som röker sporadiskt har antalet minskat från 8 till 5 cigaretter (tabell 5).

Figur 4. Självrapporterad årskonsumtion av antal cigaretter bland dagligrökare, sporadiska rökare samt rökare totalt i befolkningen 17–84 år, 2003–2023.

I figur 4 redovisas hur konsumtionen har utvecklats per rökare mellan 2003–2023 när den summerats till årskonsumtion. Här framgår det hur den minskade veckokonsumtionen får stor betydelse för hur många cigaretter rökarna förbrukar per år. År 2003 låg den genomsnittliga årskonsumtionen på omkring 4 480 cigaretter bland de som rökte dagligen och på 407 bland de sporadiska rökarna. År 2023 hade den genomsnittliga årskonsumtionen sjunkit till omkring 3 500 respektive 250 cigaretter. Totalt sett har årskonsumtionen minskat från omkring 3 400 cigaretter till 1 900 cigaretter per år och rökare. Att den totala årskonsumtionen per rökare har minskat mer än årskonsumtionen bland dagligrökarna beror på att gruppen rökare i allt mindre utsträckning utgörs av dagliga användare eftersom den andelen har minskat kraftigt över tid.

I figur 5 redovisas hur årskonsumtionen har utvecklats bland dagligrökare i olika åldersgrupper under perioden 2003–2023. Mängden cigaretter som konsumerats har minskat i samtliga åldersgrupper. Mellan 2003–2019 var nedgången störst bland rökarna i de två äldsta åldersgrupperna 50–64 och 65–84 år. Mellan 2019 och 2020 skedde dock en förhållandevis kraftig nedgång i den yngsta åldersgruppen 17–29 år, vilket gör att de numera ligger på lägst nivåer. Under hela perioden har dagligrökarna i åldersgrupperna 30–49 och 50–64 år uppgett högst årskonsumtion.

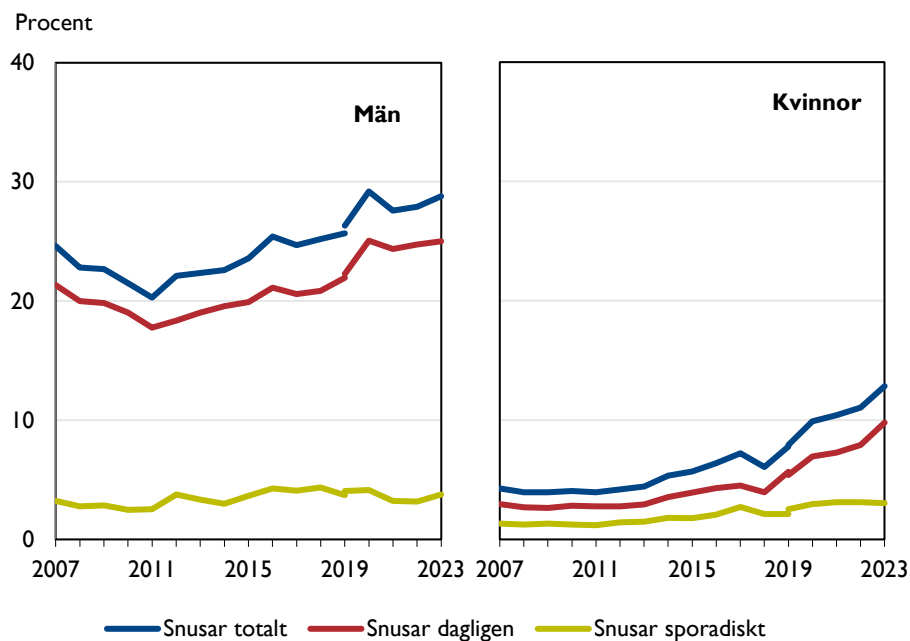
Figur 5. Självrapporterad årskonsumtion av antal cigaretter bland dagligrökare i befolkningen 17–84 år, efter olika åldersgrupper. 2003–2023.

Snusvanor

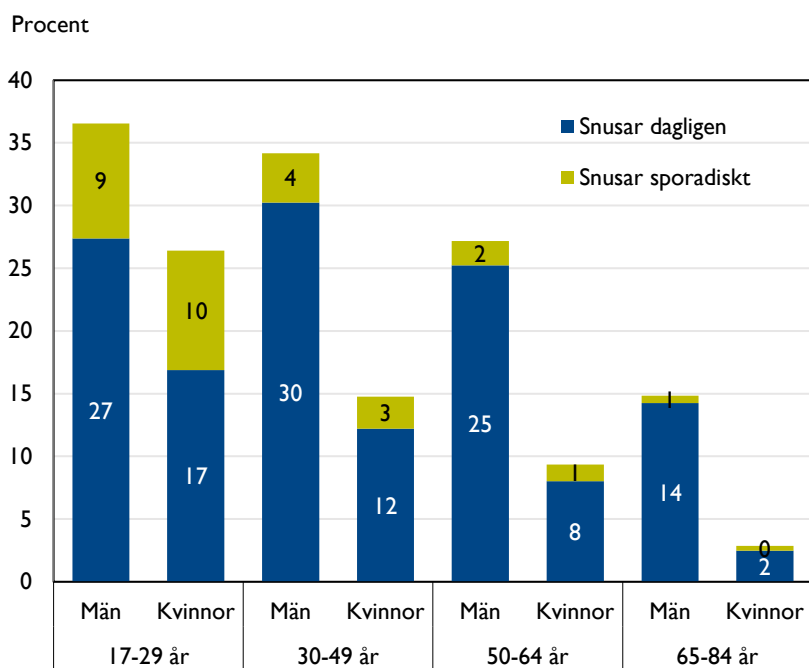
I följande avsnitt redovisas hur snusvanorna ser ut i Sveriges befolkning. Frågor om snus introducerades i Monitormätningarna år 2007. I detta avsnitt används snus som övergripande begrepp och omfattar både brunt tobakssnus och vitt tobaksfritt snus som lanserades i Sverige år 2016. En särredovisning av vitt snus görs under avsnittet *Nya nikotinprodukter*.

År 2023 uppgav 21 procent i befolkningen 17–84 år att de snusat någon gång under de senaste 30 dagarna (tabell 9). Bland de som snusar är det vanligast att göra det dagligen. År 2023 var 17 procent av befolkningen dagliga användare och 3 procent sporadiska (tabellerna 10–11). Andelen som snusar minskade i början av tidsperioden 2007–2011, men har under den senaste tioårsperioden ökat. År 2011, när snusandet var som lägst, snusade 12 procent av befolkningen. År 2023 var motsvarande siffra 21 procent, vilket är den högsta nivån som uppmätts i Monitormätningarna.

Det finns stora könsskillnader i snusningen, vilket framgår av figur 6. År 2023 snusade 29 procent av männen och 13 procent av kvinnorna. Både bland män och kvinnor är det vanligast med daglig användning. Relativt sett utgörs dock gruppen snusande kvinnor i större utsträckning av sporadiska användare jämfört med hur det ser ut bland snusande män. Under de senaste åren har användandet ökat bland både män och kvinnor. Störst har uppgången varit bland kvinnor där andelen snusare mer än tredubblats de senaste 15 åren - från 4 till 13 procent. Det innebär att skillnaden mellan män och kvinnor har minskat.

Figur 6. Andelen som snusat dagligen, sporadiskt och totalt, under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön. 2007–2023.

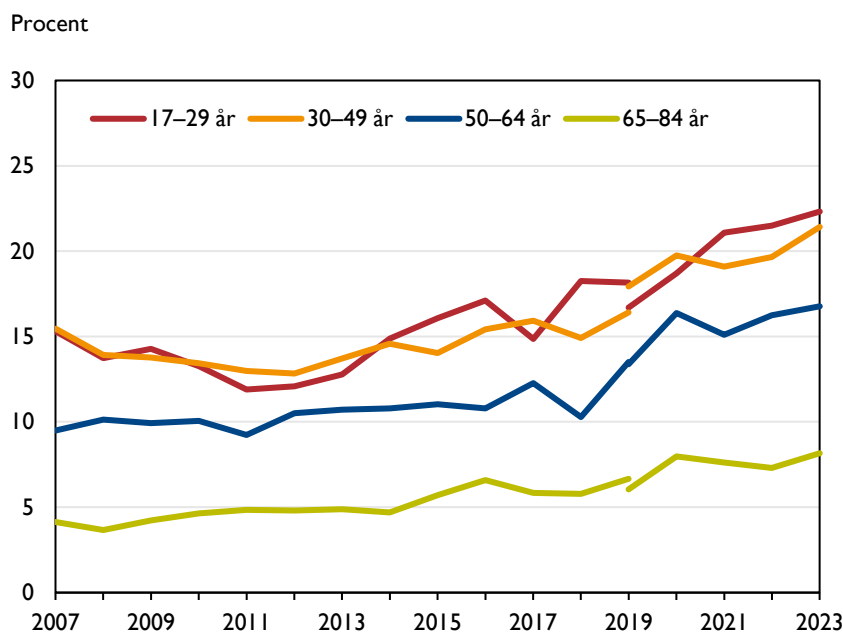

Figur 7. Andelen som snusat dagligen eller sporadiskt under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön och olika åldersgrupper. 2023.

I figur 7 redovisas hur snusvanorna skiljer sig mellan män och kvinnor i olika åldersgrupper år 2023. I samtliga åldersgrupper är andelen män som snusar högre än andelen kvinnor. Vanligast var det att män i åldrarna 17–29 respektive 30–49 år snusar (omkring 35 procent). Snus är generellt sett vanligast bland personer i de yngsta åldersgrupperna, för att sen minska med stigande ålder. Genomgående är det vanligast med daglig användning. Men precis som för rökning, fanns det förhållandevis många sporadiska användare i den yngsta åldersgruppen (omkring 9 procent).

Av figur 8 framgår hur dagligsnusandet har utvecklats i olika åldersgrupper i befolkningen åren 2007–2023. Det är tydligt att andelen dagligsnusare har ökat i samtliga åldersgrupper. Under hela tidsperioden har det varit vanligast i de två yngsta åldersgrupperna 17–29 och 30–49 år. Relativt sett är uppgången dock störst i de två äldsta åldersgrupperna som legat på lägre nivåer under hela tidsperioden. I åldersgruppen 65–84 år har andelen dagligsnusare till exempel fördubblats under perioden 2007–2023.

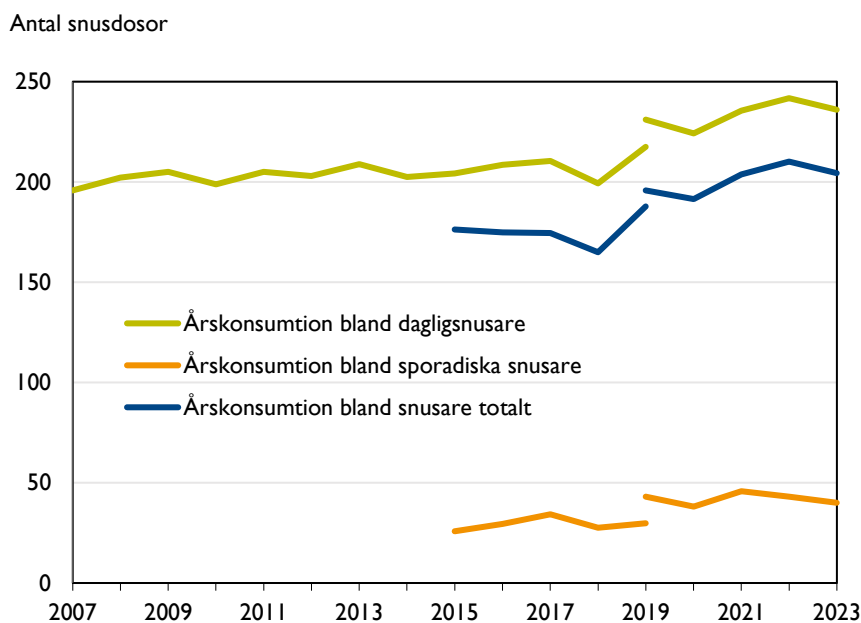

Figur 8. Andelen som snusat dagligen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter olika åldersgrupper. 2007–2023.

Snusares självrapporterade snuskonsumtion

I Monitormätningarna mäts även veckokonsumtionen av snus mätt i antal snusdosor. År 2023 konsumerade snusarna i genomsnitt 3,9 dosor i veckan. Konsumtionen var av uppenbara skäl högre bland de som snusade dagligen och låg i genomsnitt på 4,5 dosor. De sporadiska användarna snusade i snitt 0,8 dosor i veckan. Tittar man på veckokonsumtionen bland män jämfört med kvinnor framgår det att snusande män i genomsnitt snusar mer än snusande kvinnor; 4,2 respektive 3,4 dosor i veckan. Motsvarande siffra för dagligsnusare var 4,7 dosor bland män och 4,2 bland kvinnor. Utvecklingen över tid är likartad bland män och kvinnor (tabell 15).

I figur 9 redovisas utvecklingen av den genomsnittliga konsumtionen av antal snusdosor per snusare när detta omräknats till årskonsumtion. Fram till och med år 2014 var det endast dagligsnusarnas konsumtion som kartlades. Konsumtionen bland de sporadiska användarna, liksom den totala konsumtionen, redovisas därför endast från 2015 och framåt. Under i stort sett hela perioden har årskonsumtionen legat på omkring 200 dosor bland dagligsnusarna. En liten uppgång skedde 2019–2022, men trenden fortsatte inte 2023. År 2023 låg årskonsumtionen på 236 dosor per dagligsnusare. Mängden snus som de sporadiska snusarna uppger att de använder har varit relativt oförändrad sedan 2019 och har legat på omkring 40 dosor per år.

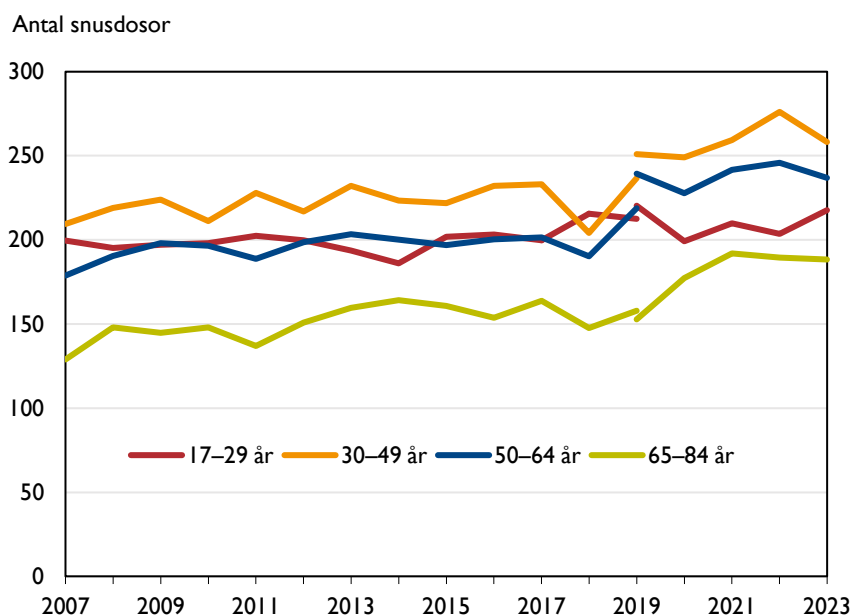

Figur 9. Självrapporterad årskonsumtion av antal snusdosor bland dagligsnusare, sporadiska snusare samt snusare totalt i befolkningen 17–84 år. 2007–2023.

Det är viktigt att ha i åtanke att den genomsnittliga vikten för en snusdosa har sjunkit under perioden 2003–2022 (Ramstedt, 2023). Det beror på framväxten av portionssnus och nya mindre storlekar, till exempel så kallade mini och slimportioner. En ökning i antalet dosor som förbrukas innebär alltså inte nödvändigtvis en ökning i den faktiska mängden snus som konsumeras, när den mäts i kilo. En annan aspekt att ha i åtanke är huruvida nikotinhalten i relation till snusets vikt har förändrats i och med introducerandet av det vita snuset. Till skillnad från hur det ser ut för cigaretter och e-cigaretter, där det finns en maxgräns på tillåten nikotinhalt, saknas det i dagsläget reglering för såväl vitt som brunt snus. En normal styrka ligger på omkring 8–12 milligram per gram snus men det förekommer till exempel vitt snus som innehåller upp till 150 mg/g (SOU 2024:23). Om det har skett en förändring över tid i mängden nikotin som en genomsnittlig snusdosa innehåller kan alltså även det påverka den totala konsumtionen nikotin som snusarna får i sig. Eftersom det saknas uppgifter om denna utveckling har vi dock inte tagit hänsyn till detta i denna rapport.

I figur 10 redovisas hur årskonsumtionen har utvecklats bland dagligsnusare i olika åldersgrupper under perioden 2007–2023. Mängden snus som konsumeras har ökat något bland dagligsnusare i samtliga åldersgrupper. Under i stort sett hela tidsperioden har dagligsnusarna i åldersgruppen 30–49 år haft högst årskonsumtion, medan dagligsnusarna i åldersgruppen 65–84 år har legat klart lägst. Däremot har det skett en förhållandevis kraftig uppgång i den äldsta åldersgruppen, vilket gör att gapet har minskat.

Figur 10. Självrapporterad årskonsumtion av antal snusdosor bland dagligsnusare i befolkningen 17–84 år, efter olika åldersgrupper. 2007–2023.

Nya nikotinprodukter

Under de senaste åren är det framför allt de så kallade nya nikotinprodukterna som har ökat i popularitet. De nikotinprodukter som har uppmärksammats mest i Sverige är e-cigarett/vejps och vitt snus, men även i allt växande grad upphettade tobaksprodukter. I följande avsnitt presenteras användningen av dessa nya nikotinprodukter i befolkningen 17–84 år.

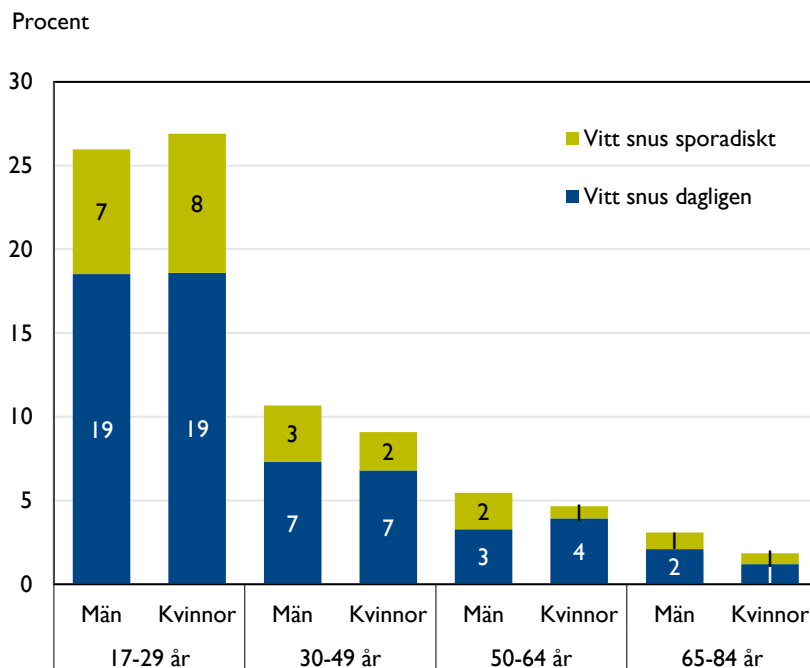
Vitt snus

Den mest använda nya nikotinprodukten i Sverige är det vita snuset. Det etablerades på den svenska marknaden 2016 och har sedan dess ökat kraftigt i popularitet. Snuset klassas som tobaksfritt, men innehåller oftast nikotin, vilket är det beroendeframkallande ämnet i snus. Det vita snuset ingår i redovisningarna av snus ovan, men i detta avsnitt särredovisas användningen.

År 2023 uppgav 10 procent av Sveriges befolkning 17–84 år att de använt vitt snus under de senaste 30 dagarna (tabell 12). Det var vanligare att göra det dagligen (7 procent) än sporadiskt (3 procent) (tabellerna 13–14). Sedan det började mätas i Monitormätningarna år 2021 har andelen månatliga användare ökat från 7 till 10 procent.

Till skillnad från hur det såg ut för snus totalt, där männen ligger på betydligt högre nivåer, var vitt snus nästan lika vanligt bland män och kvinnor. 11 procent bland männen och 10 procent bland kvinnorna snusade vitt snus. Användandet har ökat bland både män och kvinnor (tabell 12).

I figur 11 redovisas hur användandet av vitt snus fördelade sig bland män och kvinnor i olika åldersgrupper år 2023. Av figuren framgår det att det finns stora ålderskillnader och att det är en grupp som sticker ut. I den yngsta åldersgruppen 17–29 år snusade drygt var fjärde person vitt snus (omkring 26 procent). I den äldsta åldersgruppen 65–84 var motsvarande siffra omkring 3 procent. Såväl daglig som sporadisk användning var betydligt vanligare i den yngsta åldersgruppen. Användandet har dock ökat i samtliga åldersgrupper sedan år 2021 (tabell 12).

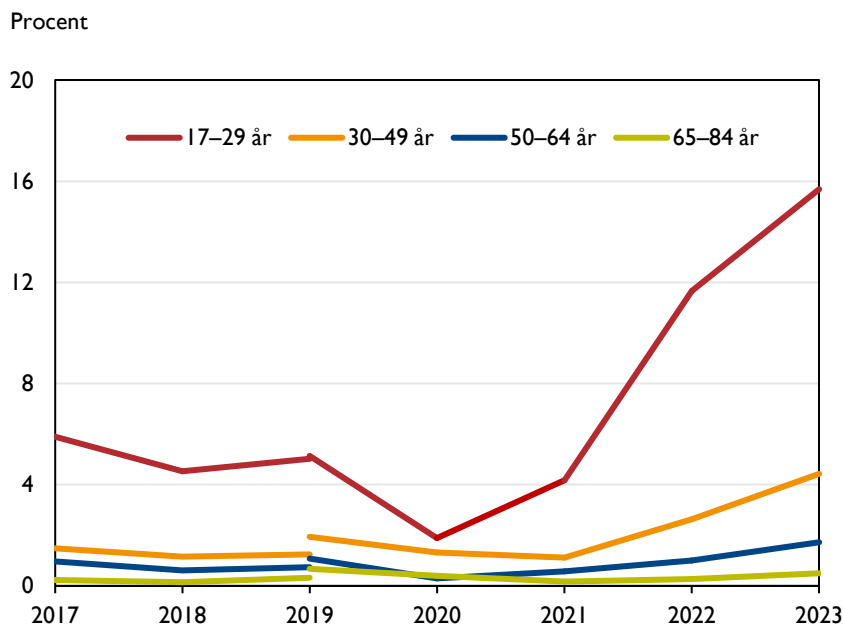
Figur 11. Andelen som snusat vitt snus dagligen eller sporadiskt under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön och olika åldersgrupper. 2023.

E-cigarett/vejps

En e-cigarett eller så kallad vejps består vanligtvis av en metallhylsa som laddas med en vätska som ofta innehåller nikotin och olika smakämnen. Vätskan värms upp med ett batteri och bildar ånga som sedan andas in. Idag finns det även ett stort utbud av engångsvejps som inte går att ladda på nytt. På engelska kallas ångan för vapour, därför kallas användning av e-cigarett även för vejping, eller ”att vejpa”.

År 2023 hade drygt 5 procent av befolkningen 17–84 år vejpat under de senaste 30 dagarna (tabell 19). Drygt 3 procent var sporadiska användare och knappt 2 procent dagliga (tabellerna 20–21). Andelen som vejpar har ökat under de senaste två åren. I början av tidsperioden var det aldrig över 2 procent och 2023 är det alltså 5 procent. Bland dem som vejpar är det vanligast att ha använt e-cigarett som innehöll nikotin (86 procent).

År 2023 var det något vanligare med vejping bland kvinnor (6 procent) jämfört med män (4 procent) (tabell 19). Detta skiljer sig från tidigare år då det antingen inte funnits några könsskillnader eller varit vanligare bland männen. Uppgången har alltså varit kraftigare bland kvinnor.

Figur 12. Andelen som använt e-cigarett under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter olika åldersgrupper. 2017–2023.

Vejping är klart vanligast bland personer i den yngsta åldersgruppen 17–29 år, vilket framgår av figur 12. År 2023 hade 16 procent av personerna i åldersgruppen 17–29 år vejpats under de senaste 30 dagarna. Majoriteten, 12 procent, var sporadiska användare. Det är också i denna åldersgrupp som uppgången de senaste åren varit tydligast. Användningen blir sedan mindre vanlig med stigande ålder, även om det också har skett uppgångar i övriga åldersgrupper.

Upphettade tobaksprodukter

Upphettade tobaksprodukter, eller så kallade heat-not-burn, lanserades för första gången i sin nuvarande form omkring år 2013 (WHO 2020). Produkten består av en elektronisk apparat som laddas med tobak som till utseendet ofta liknar en kort cigarett. Apparaten värmer sedan upp tobaken utan att det sker någon förbränning. De här produkterna marknadsförs som mindre skadliga än traditionella cigaretter, men enligt WHO finns det inte tillräckligt med bevis för att dra den slutsatsen. Det har fram tills nu inte funnits någon nationell undersökning som tittat på hur vanligt användandet är i Sverige. I 2023 års Monitor-mätningar inkluderades därför frågor om upphettade tobaksprodukter.

År 2023 uppgav 0,3 procent att de hade använt upphettade tobaksprodukter under de senaste 30 dagarna. Det var ungefär lika vanligt med daglig som sporadisk användning. Det fanns inte heller några större skillnader mellan män och kvinnor. Majoriteten av användarna fanns i den yngsta åldersgruppen (0,7 procent), men resultaten baseras på mycket få individer och bör tolkas med

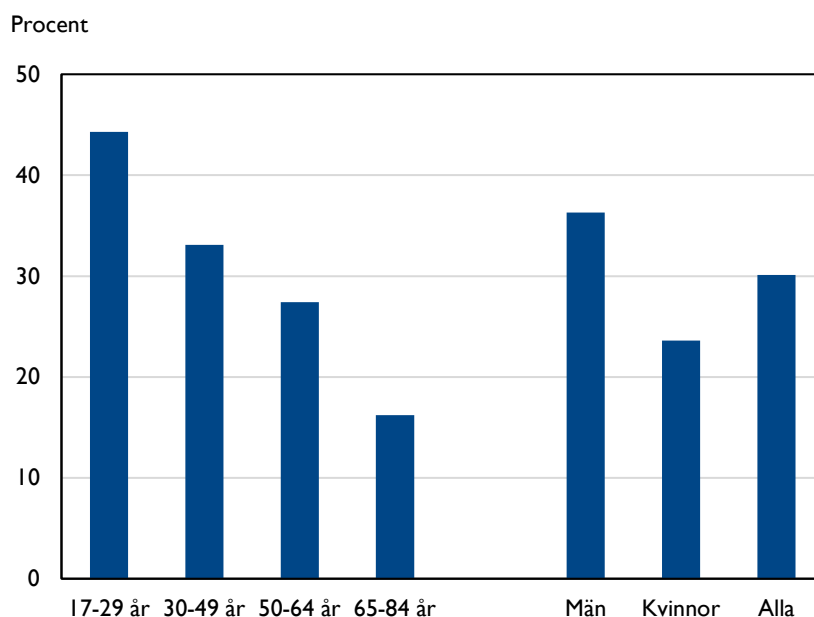

försiktighet. Sammanfattningsvis är det alltså fortfarande ovanligt med användning av upphettade tobaksprodukter i den svenska befolkningen 17–84 år.

Total användning av tobak och nikotin

I figur 13 sammanfattas hur stor andel av befolkningen 17–84 år som har använt minst en tobaks- eller nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna (fortsättningsvis *nikotinprodukter/nikotinanvändare*). De produkter som ingår är cigaretter, snus (brunt och vitt), e-cigaretter och upphettade tobaksprodukter. Resultaten redovisas uppdelat på olika åldersgrupper samt bland män och kvinnor.

Av figur 13 framgår det att år 2023 hade 30 procent av Sveriges befolkning 17–84 år använt någon nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna. Det är svårt att få en enhetlig tidsserie över den totala användningen eftersom tobaksfältet ständigt förändras och nya produkter tillkommer. De data som finns tyder dock på att det har skett en liten uppgång under de senaste 10–15 åren (tabell 22). År 2010 hade 23 procent använt någon nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna och 2019 var andelen 27 procent. Efter en metodförändring år 2019 blev nivåerna högre och har legat på omkring 30 procent sedan dess.

Figur 13. Andelen som rökt cigaretter, snusat, vejpat och/eller använt upphettade tobaksprodukter under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, efter kön och olika åldersgrupper. 2023.

Av figuren framgår även att det är vanligare att män använder nikotin jämfört med kvinnor. År 2023 uppgav 36 procent av männen att de gjort det under de senaste 30 dagarna. Motsvarande nivå bland kvinnorna var 24 procent. Det framgår också att det fanns flest användare i den yngsta åldersgruppen. År 2023 var andelen månatliga användare 44 procent bland personer i åldrarna 17–29 år. Det blir sedan mindre vanligt med stigande ålder. Uppgången har också varit störst i den yngsta åldersgruppen (tabell 22). År 2023 var snus den vanligaste nikotinprodukten, följt av cigaretter. Detta gäller framförallt män medan det bland kvinnor är ungefär lika vanligt med cigaretter och snus.

Alkoholkonsumtionen bland nikotinanvändare

Förutom nikotinanvändningen mäts även alkoholkonsumtionen i Monitormätningarna. Det är därför möjligt att studera hur alkoholkonsumtionen fördelar sig bland användare av olika typer av nikotinprodukter och jämföra med de som inte använder nikotin. Tidigare studier har visat att användning av både tobak och alkohol är mer skadligt för hälsan än om man använder dessa separat. Till exempel har studier visat att risken för huvud- och halscancer ökar vid samtidig användning av alkohol och cigaretter (McKee & Weinberger, 2013; Pelucchi m.fl., 2006). Studier har också visat att kombinerat bruk av cigaretter och högkonsumtion av alkohol kan vara förknippat med en 300 gånger ökad risk för oral cancer (Zheng m.fl., 2004).

Vidare har tidigare studier visat att rökare och snusare dricker mer än de som inte använder tobak (Folkhälsomyndigheten, 2022b; McKee & Weinberger, 2013; Norberg m.fl., 2015). Kunskapen om alkoholkonsumtionen bland de som använder nya nikotinprodukter är dock mindre studerad. I följande avsnitt studeras hur alkoholkonsumtionen ser ut bland användare av såväl traditionella tobaksprodukter som nya nikotinprodukter.

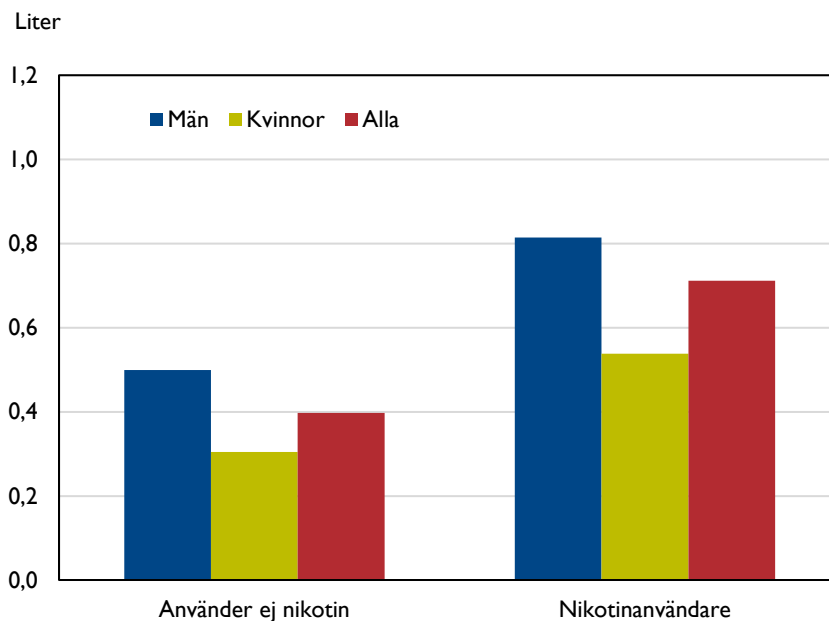
I Monitormätningarna får respondenterna svara på hur ofta och hur mycket de druckit av olika alkoholsorter under de senaste 30 dagarna. Detta räknas sedan om till liter ren alkohol per dryck och därefter summeras volymerna för att slutligen anges i månadskonsumtion av liter ren alkohol (100%). För djupare beskrivning av alkoholmåtten hänvisas till CAN-rapporten *Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2022*.

I detta avsnitt definieras en nikotinanvändare som någon som har rökt cigaretter, snusat och/eller vejpåt under de senaste 30 dagarna. Endast respondenter som har svarat på samtliga nikotin- respektive alkoholfrågor, samt fem kontrollvariabler (se nedan) ingår i bearbetningen. Inledningsvis redovisas huruvida nikotinanvändare i större utsträckning är alkoholkonsumenter än de som inte använder nikotin. I nästa steg selekteras alkoholkonsumenterna ut och då studeras om mängden konsumerad alkohol skiljer sig mellan olika typer av nikotinanvändare. För att få ett mer stabilt underlag i analyserna har åren 2022 och 2023 slagits samman.

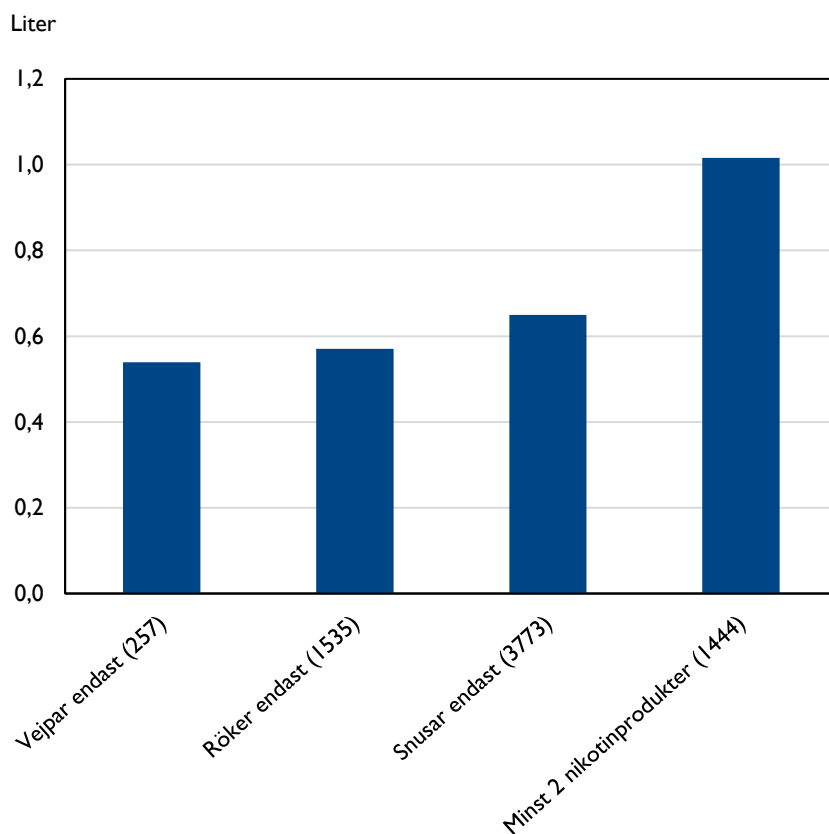

Majoriteten av Sveriges befolkning 17–84 år dricker alkohol, och det gäller såväl nikotinanvändare som icke-nikotinanvändare (tabell 23). Det är dock vanligare bland nikotinanvändare. Bland de som använt någon form av nikotin de senaste 30 dagarna hade 84 procent druckit alkohol under samma tidsperiod. Motsvarande siffra bland de som inte använder nikotin var 71 procent. Tittar man på användarna av de olika nikotinprodukterna för sig framgår det att störst andel alkoholkonsumenter finns bland snusarna samt bland de som använder minst två nikotinprodukter (87 procent).

I figur 14 (tabell 24) redovisas hur månadskonsumtionen av alkohol fördelar sig mellan nikotinanvändare och de som inte använder nikotin, bland de som överhuvudtaget dricker. Det framgår att nikotinanvändarna dricker betydligt större volymer än de som inte använder nikotin. De som använder nikotin drack i genomsnitt 0,71 liter ren alkohol per månad vilket kan jämföras med 0,4 liter bland de som inte använder nikotin. Mönstret var densamma bland män och kvinnor. Högst alkoholkonsumtion fanns bland män i åldrarna 17–29 år som använder nikotin, där månadskonsumtionen var 0,93 liter ren alkohol (tabell 24).

Figur 14. Månadskonsumtion liter ren alkohol bland månatliga nikotinanvändare, jämfört med icke-användare, i befolkningen 17–84 år, efter kön. Bland alkoholkonsumenter. 2022–2023.

Figur 15. Månadskonsumtion liter ren alkohol bland olika typer av månatliga nikotinanvändare i befolkningen 17–84 år. Bland alkoholkonsumenter. (n). 2022–2023.

Hur alkoholkonsumtionen fördelar sig mellan användare av olika typer av nikotinprodukter redovisas i figur 15 (tabell 25). De fyra grupper som redovisas är de som: enbart röker cigaretter, enbart snusar, enbart vejpar, samt de som använder minst två nikotinprodukter. Basen utgörs av alkoholkonsumenter. Av figuren framgår att snusarna hade en högre månadskonsumtion av alkohol (0,65 liter) jämfört med rökarna (0,57 liter) och vejparna (0,54 liter). Den grupp som sticker ut mest är dock de som använder minst två nikotinprodukter. I denna grupp låg månadskonsumtionen på 1,02 liter. Detta kan jämföras med 0,4 liter bland de som inte använt nikotin under de senaste 30 dagarna.

För att undersöka om sambanden är statistiskt signifikanta, och om de påverkas när hänsyn tas till vissa bakgrundsegenskaper, har materialet analyserats med en multipel linjär regression (tabell 26). I analyserna har vi tagit hänsyn till de svarandes kön (2 grupper), ålder (kontinuerlig), boendekommun (3 SKR-grupper), utbildningsnivå (förgymnasial, gymnasial, eftergymnasial), samt om de har utländsk bakgrund (födda utomlands/båda föräldrar födda utomlands mot övriga). Det är sen tidigare känt att dessa bakgrundsegenskaper har betydelse för såväl nikotinanvändningen som alkoholkonsumtionen (Guttormsson, 2023; Zetterqvist, 2022).

Resultaten från regressionsanalysen visar att alkoholkonsumtionen är signifikant högre bland användare av samtliga nikotinprodukter, oavsett produkt, jämfört med dem som inte använder nikotin (tabell 26). Samtliga samband kvarstod när hänsyn togs till de svarandes kön, ålder, boendekommun, utbildningsnivå och huruvida de har svensk eller utländsk bakgrund. För snus blev sambandet något svagare, vilket innebär att bakgrundsegenskaperna förklarar en del av sambandet mellan snusanvändning och alkoholkonsumtion (exempelvis är både snusning och mer omfattande alkoholkonsumtion vanligare bland män). När hänsyn togs till bakgrundsegenskaperna blev sambanden mellan respektive nikotinprodukt och alkoholkonsumtion generellt sett mer likartade. Dock kvarstod fortfarande det starka sambandet mellan att ha använt minst 2 nikotinprodukter och alkoholkonsumtionens storlek.

Avslutande diskussion

Av den här rapporten framgår att cigarettökning har minskat kraftigt i Sverige under de senaste 20 åren. Det beror framför allt på att andelen dagligrökare har minskat, men även på att rökare har minskat sin veckokonsumtion jämfört med för 20 år sedan. Det här är något som bekräftas i såväl försäljningsstatistiken som i andra undersökningar av både vuxna och ungdomars rökvanor (Ramstedt, 2023; Folkhälsomyndigheten, 2022a; SCB, 2024; Thor, 2023). Ur ett internationellt perspektiv ligger Sverige dessutom på lägre nivåer än övriga EU-länder (EU-kommissionen, 2021; ESPAD Group, 2020), men nedgången syns i många länder runt om i Europa och övriga världen (WHO, 2021). Nedgången har inte minst berört länder som följt WHO:s ramkonvention för tobakskontroll som undertecknades 2005 och som har ratificerats av över 180 länder. I den ingick bland annat höga tobaksskatter, rökfria offentliga miljöer, varningsskyltar, omfattande reklamförbud och stöd för rökare som vill sluta (WHO, 2003). I Sverige har riksdagen även ställt sig bakom målet om att färre än 5 procent ska röka dagligen år 2025. Med årets siffra på 6 procent är vi alltså endast en procentenhet från målet.

Snusandet har däremot ökat i Sverige. Uppgången är särskilt tydlig bland kvinnor där andelen snusare har tredubblats under de senaste 15 åren. Att snusandet har ökat bekräftas av flera andra befolkningsundersökningar av vuxna och ungdomar, samt i försäljningsstatistik (Folkhälsomyndigheten, 2022a; SCB, 2024; Thor, 2023; Ramstedt, 2023). En av anledningarna till denna uppgång tros vara det vita snuset som lanserades i Sverige 2016. Sedan lanseringen har användandet ökat kraftigt. Bara mellan 2021 och 2022 ökade försäljningen med 81 procent (Ramstedt, 2023). Till skillnad från hur det ser ut för tobakssnus, är det vita snuset ungefär lika vanligt bland män och kvinnor. Detta tyder på att det vita snuset till viss del lockar en ny grupp användare, som historiskt har snusat i låg utsträckning.

Till skillnad från andra EU-länder har Sverige ett undantag från EU:s försäljningsförbud mot snus. Det innebär att snus får säljas i Sverige men inte exporteras till andra EU-länder, förutom för eget bruk. Försäljningsförbudet gäller dock inte det vita snuset som ännu inte är reglerat på EU-nivå. Olika länder har därför valt olika vägar. I skrivande stund gör EU-kommissionen en översyn av EU:s tobakslagar och enligt en rapport som DN tagit del av diskuteras ett totalförbud mot vitt snus (DN, 2024). Huruvida detta i så fall skulle påverka Sverige och det undantag vi har är ännu inte klarlagt.

I denna rapport framgår även att användningen av e-cigarett, så kallad vejpning, har ökat i popularitet under de senaste åren. Uppgången berör framför allt den yngre delen av befolkningen, vilket flera andra undersökningar också har visat (Folkhälsomyndigheten, 2022a; Thor, 2023). Även försäljningsstatistiken visar på kraftiga uppgångar av mängden såld e-vätska. Mellan åren 2021–

2022 ökade försäljningen från omkring 4000 liter e-vätska till 14 000 (Ramsstedt, 2023).

En annan produkt inom kategorin nya tobaks- och nikotinprodukter är de så kallade upphettade tobaksprodukterna. Användandet av upphettad tobak har för första gången undersökts i Monitormätningarna år 2023 och som framgår av rapporten är användandet fortfarande ovanligt i Sverige (<0,5 procent). Däremot finns det indikatorer på att det kan komma att öka. Mellan 2020 och 2022 har till exempel antalet produkter som registrerats för försäljning i Sverige ökat med 600 procent och i Europa har försäljningen av de tillhörande tobaksstickorna ökat med 2000 procent under samma tidsperiod (från 935 miljoner till 20 miljarder) (Prop. 2023/24:54). Samtidigt håller Sverige på att se över lagstiftningen. Till följd av ett nytt direktiv inom EU kommer det införas nya krav på upphettade tobaksvaror. Det kommer till exempel bli förbjudet att smaksätta produkterna med annat än tobakssmak från och med 1 maj 2024 (Socialutskottets betänkande 2023/24:SoU9).

Av denna rapport framgår vidare att användningen av såväl cigaretter, snus, e-cigaretter och upphettade tobaksprodukter är vanligast bland unga vuxna i åldrarna 17–29 år. Det är framför allt den sporadiska användningen samt de nya nikotinprodukterna som sticker ut. Vitt snus och e-cigaretter är omkring tre gånger så vanligt i denna grupp jämfört med övriga åldersgrupper. I CAN:s nationella skolundersökning framgår också att användandet av snus och e-cigaretter har ökat markant bland skolungdomar under de senaste åren (Thor, 2023). Det är tydligt att de nya nikotinprodukterna attraherar en ung målgrupp. Även om snus, och särskilt vitt snus, är absolut vanligast i den yngre delen av befolkningen så har snusandet dock relativt sett ökat mest i åldersgruppen 65–84 år där det har skett en fördubbling under perioden 2007–2023. Den gruppen ligger dock fortfarande på betydligt lägre nivåer än övriga åldersgrupper.

Totalt sett har tobaks- och nikotinanvändningen i Sverige ökat under de senaste 10–15 åren. Det här har skett parallellt med att variationen i utbudet och tillgängligheten till olika nikotinprodukter har ökat. Till exempel har vitt snus lanserats under perioden och utbudet av e-cigaretter, inte minst engångsvejpen, har ökat. Antalet försäljningsställen av tobak har minskat medan försäljningsställen av e-cigaretter har ökat kraftigt - från 755 år 2017 till 2541 stycken år 2022 (Folkhälsomyndigheten, 2024a). Det finns ännu ingen sammanställd statistik över försäljningsställen av vitt snus eftersom det blev anmälningskrav för dessa produkter först augusti 2022.

Nytt i denna rapport är att vi har undersökt hur alkoholkonsumtionen fördelar sig bland användare av olika nikotinprodukter. Resultaten visade att nikotinanvändarna generellt sett dricker betydligt större volymer alkohol än de som inte använder nikotin. Störst volymer drack de som använder flera olika nikotinprodukter. Resultaten som framkom i den här rapporten går i linje med vad tidigare studier har visat (Folkhälsomyndigheten, 2022b; McKee & Weinberger, 2013; Norberg m.fl., 2015). Sambandet mellan alkohol och nya nikotinprodukter är däremot inte lika studerat. Den här rapporten kan dock visa att detta

mönster, med en mer omfattande alkoholkonsumtion, även gäller för vejparna. Sammantaget stärker det bilden av att nikotinanvändare är en grupp som riskerar hälsoproblem, speciellt de som använder flera produkter. Utifrån denna rapport går det dock inte att säga något om kausaliteten i sambandet.

Det finns givetvis vissa begränsningar med de data och den metodik som ligger till grund för resultaten i denna rapport. Om till exempel rökning blir alltmer stigmatiserat i samhället finns det en ökad risk att respondenterna underrapporterar sin konsumtion, vilket i viss mån tycks vara fallet i Monitormätningarna. Det finns också en risk att rökare inte alls vill delta i undersökningar som kartlägger dessa vanor. Under perioden 2003–2022 har till exempel andelen av den totala cigarettkonsumtionen (enligt försäljningsdata) som rapporteras i frågeundersökningar minskat från 60 till 40 procent (Ramstedt, 2023) och svarsfrekvensen från omkring 50 till 30 procent (tabell 1). Till skillnad från hur det ser ut för cigarettkonsumtionen har täckningsgraden för alkohol samtidigt varit förhållandevis stabil (Guttormsson, 2023). I och med att det är samma data som ligger till grund för de olika beräkningarna av tobaks- och alkoholkonsumtionen tyder det på att den minskade täckningsgraden för cigarettkonsumtionen är en följd av att det blivit mer stigmatiserat att rapportera.

År 2019 genomfördes en metodförändring i Monitormätningarna och sedan dess får respondenterna erbjudandet att svara på frågorna via en webbenkät, till skillnad från tidigare då undersökningen enbart genomfördes med telefonintervjuer. Dessutom infördes ett förfinat viktningsförfarande i syfte att försöka justera för det ökade bortfallet. Detta resulterade i att underrapporteringen minskade tillfälligt, för att sedan öka något igen (Ramstedt, 2023). En del av denna nedgång i självrapporterad konsumtion beror alltså troligtvis på en förändring i benägenheten att rapportera och/eller det ökade bortfallet. Trots detta är bilden tydlig – andelen som röker och mängden cigaretter som konsumeras i Sverige har minskat kraftigt under många år.

Till denna studies styrkor hör att vi har tillgång till en unik löpande befolkningsundersökning som kan redovisas med avseende på olika demografiska egenskaper. Uppdateringen av metoden 2019, med en förfinad viktning och webb-svarsmöjlighet, har också inneburit kvalitetsförbättringar för mätningarna. Mer information om metoden som ligger bakom Monitormätningarna finns i bilaga 1.

Referenser

DN (2024). *EU överväger totalförbud mot vitt snus*. Hämtat 2024-04-08 från: <https://www.dn.se/varlden/eu-overvager-totalforbud-mot-vitt-snus/>

Europeiska kommissionen. Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes. Special Eurobarometer 506. 2021.

Europeiska kommissionen. Report from the commission on the establishment of a substantial change of circumstances for heated tobacco products in line with Directive 2014/40/EU. 2022.

Europeiska kommissionen. Tobaksöversikt. 2024. Nedladdat 2024-03-14 från: https://health.ec.europa.eu/tobacco/overview_sv?prefLang=sv

ESPAD Group (2020). ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Folkhälsomyndigheten. *Vuxnas bruk av tobaks- och nikotinprodukter*. 2022a. Nedladdat 2024-03-14 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/andts-anvandning-och-ohalsa/anvandning/anvandning-av-tobaks-och-nikotinprodukter/vuxnas-bruk-av-tobaks--och-nikotinprodukter/>

Folkhälsomyndigheten. *Utsatthet och ohälsa vanligt när bruk av alkohol, narkotika, tobak eller spel om pengar kombineras*. 2022b. Nedladdat 2024-04-22 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2022/november/utsatthet-och-ohalsa-vanligt-nar-bruk-av-alkohol-narkotika-tobak-eller-spel-om-pengar-kombineras/>

Folkhälsomyndigheten. *Nikotinprodukter och hälsorisker*. 2023. Nedladdat 2024-03-14 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-inom-andts-anvandning-och-ohalsa/skadeverkningar/tobaks-och-nikotinprodukters-skadeverkningar/nikotinprodukter-och-halsorisker/>

Folkhälsomyndigheten. 2024a. Statistik hämtad från indikatorlabbet. <https://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet>

Folkhälsomyndigheten. 2024b. Produktkrav på ny tobaksvara. Hämtat 2024-04-11 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/regler-for-tillverkning-handel-och-hantering/tobak/krav-pa-ny-tobaksvara/produktkrav-pa-ny-tobaksvara/>

Guttormsson U. Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2022. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 222.

McKee SA, Weinberger AH. How can we use our knowledge of alcohol-tobacco interactions to reduce alcohol use? *Annu Rev Clin Psychol.* 2013;9:649-74.

Norberg, M., Malmberg, G., Ng, N., & Broström, G. (2015). Use of moist smokeless tobacco (snus) and the risk of development of alcohol dependence: a cohort study in a middle-aged population in Sweden. *Drug and alcohol dependence*, 149, 151-157.

Pelucchi C, Gallus S, Garavello W, Bosetti C, La Vecchia C. Cancer risk associated with alcohol and tobacco use: focus on upper aero-digestive tract and liver. *Alcohol Res Health.* 2006;29(3):193-8. PMID: 17373408; PMCID: PMC6527045.

Prop. 2023/24:54. Genomförande av nya krav på upphettade tobaksvaror.

Ramstedt M. Den totala konsumtionen av cigaretter och snus i Sverige 2003–2022. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 224.

SCB. Statistik framtagen i Statistikdatabasen: Rökning och snusning efter indikator, redovisningsgrupp och kön. 2024. Hämtat 2024-03-14 från: https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0101_LE0101H/

SKR (2022). Kommungruppsindelning - Sveriges Kommuner och Regioners kommungruppsindelning 2023. Hämtat 2024-04-15 från: <https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/kommungruppsindelning2023.67834.html>

Skr. 2021/22:213. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025.*

Socialutskottets betänkande 2023/24:SoU9. Genomförande av nya krav på upphettade tobaksvaror.

SOU 2024:23. *En trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas.* Betänkande av Utredningen om lustgas och vissa frågor inom alkohol- och tobaksområdet. Stockholm 2024

Sundin E (red.). Användning och beroendeproblem av alkohol, narkotika och tobak - En studie med fokus på år 2021 i Sverige. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022. Rapport 209.

Thor S. (red.), CAN:s nationella skolundersökning 2023. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 223.

U.S. Department of Health and Human Services, Office of Surgeon General. (2018). Surgeon General's advisory on e-cigarette use among youth. Hämtat 2024-04-08 från: https://www.cdc.gov/tobacco/basic_information/e-cigarettes/surgeon-general-advisory/index.html

WHO (2003). WHO framework convention on tobacco control. World Health Organization.

WHO (2012). *WHO Global Report: Mortality attributable to tobacco*. Geneva: World Health Organization; 2012.

WHO. Heated tobacco products – a brief. 2020. WHO Regional Office for Europe.

WHO (2021). WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000-2025, fourth edition. Geneva: World Health Organization; 2021. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

Zheng T, Boyle P, Zhang B, et al. Tobacco use and risk of oral cancer. In: Boyle P, Gray N, Henningfield J, et al (editors). *Tobacco. Science, policy and public health*. Oxford: Oxford University Press 2004. p. 399-432.

Zetterqvist M & Ramstedt M. *Tobaksvanor i Sverige 2003–2020*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2021. Rapport 206.

Zetterqvist M. *Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2021*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022. Rapport 211.

Zetterqvist M. *Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2022*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. PM.

Bilaga I. Metod

Inledning

Monitormätningarnas tobaksfrågor har två huvudsyften. Det primära är att beräkna landets totala tobakskonsumtion. Detta görs genom att addera uppgifter om den oregistrerade tobaksanskaffningen till den registrerade. Medan uppgifter om den registrerade delen finns publicerade, fångas oregistrerad anskaffning upp genom frågor i Monitormätningarna. Eftersom respondenter generellt sett underrapporterar sin tobakskonsumtion tillämpas olika former av kalibreringar och uppräkningskorrigeringar när den totala anskaffningen ska beräknas. Resultat och metodik från anskaffningsdelen hittas i rapporten *Den totala konsumtionen av cigaretter och snus i Sverige 2003–2022*.

Ett annat syfte med tobaksfrågorna i Monitormätningarna är att ge en bild av hur konsumtionen fördelas och utvecklas i olika befolkningsgrupper. Denna metodbilaga tar upp de delar som är särskilt relevanta för dessa självrapporterade konsumtionsvanor. Redan här kan påpekas att inga uppräkningskorrigeringar görs av respondenternas svar gällande konsumtionsmönstren (utöver en viktning baserad på demografiska egenskaper hos de svarande). Detta förklarar varför beräkningarna av den totala tobaksanskaffningen genererar högre konsumtionsvolym jämfört med de självrapporterade konsumtionsuppgifterna.

Om frågeundersökningsmetodiken

I frågeundersökningar förekommer ofta vissa typer av felkällor. Till att börja med kan det uppstå en undertäckning när urvalet dras. Det beror på att hela den aktuella populationen eventuellt inte förekommer i registret som urvalet dras ifrån (se *Urval*). Vidare följer den vanliga bortfallsproblematiken, relaterad till att olika grupper är mer eller mindre benägna att delta i undersökningar. Utöver detta kan det finnas problem med svaren från de som faktiskt deltar. Det kan exempelvis röra sig om att respondenterna har svårt att minnas hur mycket de har rökt, eller att de anpassar sina svar för att bättre passa in i rådande normer. Det sistnämnda kan vara aktuellt inte minst för Monitormätningarna eftersom de fram till 2019 uteslutande genomfördes via telefonintervjuer. Sedan 2020 svarar fortfarande drygt en tredjedel via telefon, även om det numera ges ett erbjudande om att svara via sms-länk till de med känt mobilnummer.

Flera åtgärder vidtas för att minska inverkan av ovanstående problem. Först och främst används ett omfattande slumpmässigt och riksrepresentativt urval. Ett stort urval kan förvisso aldrig kompensera för brister med bortfall och liknande, men ger åtminstone en större säkerhet än vad mindre urval gör. Skevheter beträffande urvalsramen och bortfallet kompenseras åtminstone delvis av att resultaten viktas så att de demografiskt speglar den faktiska sammansättningen av

det aktuella befolkningssegmentet (se *Bortfall och viktning*). Vidare används en relativt kort referensperiod (de senaste 30 dagarna) för att minska minnesfelen. Respondenterna informeras före intervjuens början om att deras svar kommer att behandlas konfidentiellt och att kontaktuppgifterna raderas när undersökningen är avslutad. Detta görs för att få så uppriktiga svar som möjligt. Nedan berörs hur dessa potentiella felkällor hanterats och hur de eventuellt kan ha påverkat resultaten och dess jämförbarhet över tid.

Urval

Urvalet för telefonintervjuerna är sedan 2013 individbaserat. Både fasta telefonnummer och mobilnummer används vid kontaktförsöken. Tidigare användes RDD-metodik (random digit dialing) som går ut på att ringa slumpmässigt genererade telefonnummer. Om hushållet hade flera boende valdes intervjuperson genom födelsedagsmetoden. I slutet på 00-talet sjönk svarsfrekvenserna, i synnerhet bland yngre. Detta ledde till att RDD-urvalet kompletterades med ett individurval av yngre respondenter.

Sedan 2013 används alltså renodlade individurval. Dagens urval görs i PAR-konsument, vilket är en databas med samtliga telefonabonnenter som är tillgängliga för denna typ av undersökningar, med fasta eller mobila abonnemang. PAR-konsument är i sin tur hämtat ur en större databas som heter SPAR, som täcker samtliga folkbokförda personer i landet. Idealiskt vore att använda SPAR som urvalsram, men detta är inte möjligt då den databasen saknar telefonnummer (liksom e-postadresser)¹. PAR-konsument når knappt 6 miljoner i den aktuella populationen (17–84-åringar). Det motsvarar ungefär 75 procent av alla personer i den åldersgruppen som är mantalsskrivna i Sverige. Telefonintervjuer, liksom frågeformulär, är endast möjliga att besvara på svenska. Exakt hur stor andel i urvalet som är bosatta i landet samt är svensktalande, och därmed ska ingå i Monitormätningens egentliga urvalsdefinition, är inte känt.

Urvalsförfarandet går numera till så att i ett första steg dras ett slumpmässigt huvudurval ur PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur huvudurvalet. Till de med känt mobilnummer utgår (sedan oktober 2017) först en sms-avisering, med en efterföljande påminnelse. De som inte har ett känt mobilnummer, eller de som inte svarar via sms-länken, blir uppringda. Antalet uppringningsförsök uppgår till cirka 20. Om respondenten då inte nås betraktas denne som svarsbortfall. Våren 2022 infördes även postala inbjudningar till 17–24-åringar, eftersom dessa är särskilt svåra att nå. Under 2023 begränsades detta till 17–21-åringarna.

Telefonintervjuer genomförs under samtliga veckodagar, med undantag för storhelger, förutsatt att respondenterna inte själva besvarat frågorna via sms-

¹ Att använda SPAR som urvalsram och med hjälp av postala brev även nå personer utan listat telefonabonnemang vore att föredra. Detta förfarande är dock inte ekonomiskt försvarbart eftersom bruttourvalet idenna undersökning är mycket stort och detta skulle därmed medföra alltför omfattande merkostnader.

länken. I grova drag medverkar 350 personer i undersökningen varje vecka, vilket blir cirka 18 000 per år.

Det primära syftet med Monitormätningarna är att fånga in oregistrerad anskaffning. Det innebär i sin tur att mäta mera sällsynta företeelser som köp av smugglad tobak. Därför är det motiverat att antalet respondenter är så pass omfattande. Samma behov gäller dock inte för att mäta självrapporterade tobaksvanor. Vissa år har antalet intervjuer som ligger till grund för de självrapporterade konsumtionsmönstren av kostnadsskäl varit färre jämfört med anskaffningsfrågorna.

Under 2018 slumpades cirka 4 500 intervjupersoner till att även få frågor om konsumtionsmönster och 2019 gällde detta 6 100 personer. Eftersom webbsvarsmetoden visat sig vara framgångsrik, och medfört vissa kostnadssänkningar, får åter samtliga respondenter alla frågor sedan hösten 2020 (detta år besvarade närmare 14 700 personer konsumtionsfrågorna). Av tabell 1 i tabellbilagan framgår det hur många respondenter som årligen intervjuats om sina konsumtionsvanor.

Till och med år 2012 omfattade urvalet 16–80-åringar. Vid halvårsskiftet år 2013 höjdes gränsen för de yngsta till 17 år. Samtidigt utökades den övre åldersgränsen från 80 till 84 år. Sedan dess omfattar urvalet alltså 17–84-åringar, med ett känt telefonnummer. I resultatredovisning för 2002–2013 ingår 17–80-åringar och från 2014 ingår 17–84-åringar.

Intervjumetoder

I syfte att minska bortfallet och göra undersökningen mer attraktiv för olika typer av respondenter infördes år 2020 möjligheten att själv besvara undersökningen via ett digitalt frågeformulär, utöver telefonintervjuer som tidigare tillämpats. Initialt får numera alla respondenter med känt mobilnummer ett erbjudande via sms om att besvara frågorna via en webbenkät. De som väljer att avstå från detta kontaktas och intervjuas via telefon (mobil eller fast).

Sammantaget innebar införandet av webbsvarsalternativet att respondenterna rapporterade mera omfattande tobaksvanor jämfört med tidigare. Resultatskillnaden kan dels förklaras av att det troligtvis upplevs som mindre känsligt att själv rapportera dessa vanor i en enkät, jämfört med att redovisa dem för någon i en telefonintervju. En annan förklaring kan vara att införandet av den nya svarsvägen attraherar nya typer av respondenter, med mera omfattande tobaksvanor. För jämförelsens skull redovisas 2019 års resultat med såväl gammal som ny metodik (2019A respektive 2019B). För mer information om metodförändringen, se Zetterqvist & Ramstedt (2021).

Bortfall och viktning

Bortfall

Bortfallet i studien utgörs av utvalda respondenter som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller som har avböjt att delta. I likhet med flertalet andra frågeundersökningar baserade på befolkningsurval, är svarsbortfallet idag högre än i början av 2000-talet. Enligt tabell 1 var svarsfrekvensen 28 procent år 2023, vilket är betydligt lägre jämfört med för 20 år sedan då omkring 50 procent medverkade.

Perioden 2015–2019 vidtogs aktiva ansträngningar för att bibehålla en acceptabel nivå på svarsfrekvensen vilket resulterade i att nedgången i svarsfrekvensen bromsade in omkring 27 procent. Bland annat utvecklades instruktioner och utbildningar för telefonintervjuarna, sms-aviseringar infördes till respondenter med känt mobilnummer, introduktionen till respondenterna förbättrades samt att studien bättre beskrevs och motiverades på CAN:s hemsida.

Åren 2020–2021 ökade svarsfrekvensen till 33 procent. Detta kan vara en effekt av att undersökningen blivit mer attraktiv att delta i, med webbsvarsmöjligheten. Ytterligare ett skäl till den förbättrade svarsfrekvensen kan vara pandemisituationen som rådde under 2020–2021, med minskat resande och uteliv, och desto mer tid hemma med ökad närbarhet. Den avklingade pandemieffekten skulle i sin tur förklara den något lägre svarsfrekvensen 2022 och 2023.

Internbortfallet ("ej svar") exkluderas ur resultatberäkningarna för respektive fråga. Det innebär att nämnaren varierar (något) mellan olika tabeller eftersom internbortfallet varierar (något) mellan olika frågor. Det interna bortfallet ligger i regel på omkring fem procent. Denna redovisningsmetod har alltid gällt för Monitormätningarna.

Viktning

Ett sätt att korrigera för de representativitetsproblem som uppstår till följd av svarsbortfall, eller att urvalsramen initialt inte täckt hela den aktuella populationen, är att vikta de intervjuade personerna så att de liknar den population som ska beskrivas. Sedan starten på Monitormätningarna och fram till 2019A vikades respondenternas svar med avseende på kön, ålder samt H-regiontillhörighet. Som ett led i metodutvecklingen år 2019 förfinades viktningförfarandet. De egenskaper som ansågs vara möjliga att per månad cellvikta (individvikta) materialet med var kön (2 grupper) och ålder (4 grupper) samt därutöver kantvikta (gruppvikta) på boenderegion, (3 grupper), utbildningsnivå (2 grupper) samt utländsk bakgrund (2 grupper).

Vad gäller utbildningsnivå går skiljelinjen mellan de som har högskole-/universitetsutbildning, och inte. Att ha utländsk bakgrund definieras som att vara född utomlands eller att ha båda föräldrarna födda utomlands, medan övriga hör till gruppen svensk bakgrund. Boenderegion handlar om huruvida boendekommun-

nen hör till storstadsområde, större stad eller mindre städer/landsbygd utifrån SKR:s kommunindelning (SKR, 2022).

Specifik viktjustering 2022

Specifikt för 2022 viktades även för en tillfälligt skev fördelning inom åldersgruppen 17–29 år. Detta på grund av att antalet svarande varierade relativt kraftigt för olika årsklasser i denna grupp. Detta medförde att 17–29-åringarna i sin tur delades upp i tre under grupper (17–19 år, 20–24 år samt 25–29 år) när vikten konstruerades. Detta är alltså ett avsteg från den normala proceduren, men befanns nödvändigt eftersom representativitetsproblem annars hade lett till delvis felaktiga resultat. Detta innebär också att värdena för 2022 har justerats i denna rapport och kan skilja sig något mot de som publicerats i tidigare rapporter.

Täckningsgrad

Som redan nämnts kan man på goda grunder anta att svaren på intervjufrågor om konsumtion av tobak i en undersökning riktad till den allmänna befolkningen inte fångar upp de verkliga köpta och konsumerade nivåerna. Denna underrapportering har två huvudsakliga orsaker. Dels att intervjupersonerna faktiskt inte kommer ihåg korrekt eller vill framstå som mer hälsosamma, dels att de som röker är överrepresenterade i bortfallet. Detta kan man se om man jämför de självrapporterade köpen med det som faktiskt säljs i Sverige. Under 2003–2022 har andelen av den totala cigarettkonsumtionen (enligt försäljning) som rapporteras i frågeundersökningar dessutom minskat från 60 till 40 procent. Detta speglar troligen att underrapporteringen av cigaretter och/eller bortfallet av rökare i frågeundersökningar har ökat i takt med att synen på rökning blivit mindre tillåtande i samhället. Underrapporteringen är inte lika stor för snus där omkring 75–85 procent av konsumtionen rapporterades i Monitormätningarna under 2007–2022 (Ramstedt, 2023).

Databearbetningar

Imputeringar av värden

För vissa perioder saknas data och då har imputeringar gjorts. Detta gäller bland annat oktober–december 2004, då de aktuella månaderna har fått medelvärden för motsvarande månader från föregående och efterkommande år (2003 respektive 2005). Imputeringar med samma metodik har även gjorts 2013 för perioden juli–december eftersom det finns en osäkerhet angående kvaliteten på datat gällande frågorna om självrapporterad konsumtion för denna period.

För frågorna om rökning har imputeringar gjorts åren 2003 och 2004, samt för både rökning och snusning åren 2009, 2010 och 2013. Detta på grund av att frågorna inte ställdes alla månader dessa år. Gällande snusning var det fram till och med 2015 enbart de som snusade dagligen som fick följdfrågan om hur

många snusdosor de förbrukar i veckan. Sedan april 2015 får de sporadiska snusarna samma fråga. Eftersom data saknas för månaderna jan–mars år 2015 har värden för de sporadiska snusarna imputerats från motsvarande månader 2016.

Därutöver har en imputering av värden gjorts även för 2019A respektive 2019B. Till följd av ett fel vid konstruktionen av urvalsramen genomfördes för få intervjuer med 17- respektive 18-åringar under det året. Dessa åldrar blev därmed underrepresenterade. De har därför kompletterats med data från 2018 för att få en korrekt åldersrepresentation i materialet. Cirka tre fjärdedelar av svaren för 17- respektive 18-åringar kommer alltså från 2018 års undersökning, vilket i praktiken betyder att 2019 års resultat för dessa åldrar i hög grad bestäms av vad motsvarande respondenter svarade föregående år. Om denna imputering ej hade gjorts skulle det dock inneburi att resultaten för gruppen 17–29 år blivit missvisande (i begränsad omfattning även för samtliga respondenter 17–84-år).

Behandling av extremvärden

Som ovan nämnt kan det av olika skäl förekomma felaktiga extremvärden i datamaterialet. För att minska risken att detta snedvrider materialet har höga extremvärden trunkerats ner, det vill säga sänkts ner till en förutbestämd maxgräns. De respondenter som svarat att de röker mer än 60 cigaretter per dag (dagliga rökare) eller mer än 60 cigaretter per vecka (sporadiska rökare) har trunkerats ner till 60 cigaretter per dag/vecka. För snuskonsumtionen är motsvarande gräns 20 dosor per vecka. Denna gräns gäller för både dagliga och sporadiska användare. I praktiken har dock ytterst få extremvärden noterats, så trunkeringen har inte haft någon nämnvärd betydelse.

Konsumtionsmått

Resultaten baseras på frågor om respondenterna rökt cigaretter, snusat, vejpat eller använt upphettade tobaksprodukter under de senaste 30 dagarna. De som svarar ja på dessa frågor får följdfrågor om de gjort det dagligen. De respondenter som svarat att de gjort detta dagligen definieras som dagliga användare. De som svarar nej klassificeras som sporadiska användare eftersom de svarat att de gjort det någon gång de senaste 30 dagarna.

De dagliga rökarna får därefter svara på hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag de senaste 30 dagarna. De sporadiska rökarna får frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per vecka. Såväl de dagliga som de sporadiska snusarna får svara på hur många dosor de i genomsnitt snusar per vecka.

C.A.N

CAN är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar.

Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från CAN som underlag för beslut och insatser. Vi är en del av civilsamhället och i vår styrelse finns representanter för våra medlemsorganisationer. Där finns även olika myndigheter representerade.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning – www.can.se

